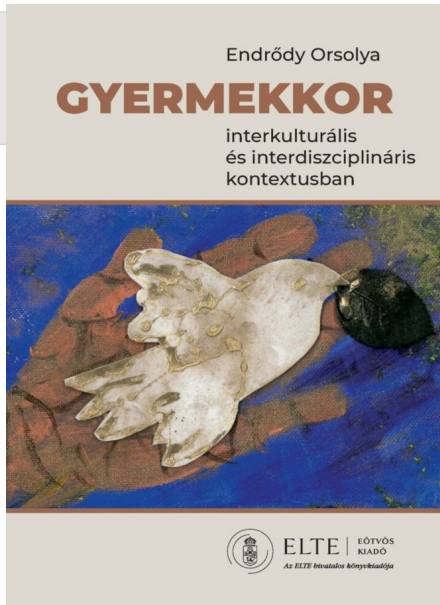

Gyermekkép – gyermekek a képeken

Somogyi Anett*

DOI: 10.21549/NTNY.50.2025.3.6

Endrődy, O. (2024). *Gyermekkor: interkulturális és interdiszciplináris kontextusban*. ELTE Eötvös Kiadó. https://www.eltereader.hu/kiadvanyok/https-www-eltereader-hu-media-2024-11-ppk_endrodyo_gyermekkor_web-pdf/

A nevelést, azaz a gyermek felnőtté alakításának kísérletét évezredek óta értékes feladatának tekintette minden társadalom. A gyermekkort nemcsak a különböző kultúrák értelmezték különféle módokon a történelem során, hanem a társadalomtudományok világa is folyamatosan változónak tekinti azt a jelenben. Az elmúlt évtizedekben számos tanulmány és monográfia foglalkozott a gyermekkortörténet vizsgálatával, melyek különböző szöveges források alapján világították meg egy-egy terület vagy korszak gyermekszemléletét. Hazánkban a 20. század második felében elkészültek a külföldi – elsősorban angol és francia – gyermekkorkutatások összefoglalói, mint például Szabolcs Éva 1986-ban írt munkája (Szabolcs, 1986). 1999-ben Kéri Katalin jelentkezett

szinkrón szemléletű, az európai gyermekkortörténet különböző aspektusait megmutató forrásgyűjteménnyel (Kéri, 1999), melyet a rá követő években Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla *Neveléstörténet. Szöveggyűjtemény* című munkája követett (Mészáros, Németh, Pukánszky, 2003). A 2000-es évek fordulóján már önálló kutatási munkák is megjelentek a gyermekekről való gondolkodás témakörében (Szabolcs, 1999; Pukánszky, 2001; Pukánszky, 2003). A gyermekkorkutatási eredmények első hazai szintézisét Hegedüs Judit végezte el 2004-ben *A gyermekkor-történet hazánkban a neveléstörténeti kutatásokban* című tanulmányában, amely részletezőn tárja eléink a jövőbeni kutatások lehetséges és szükséges irányait is (Hegedüs, 2004). A módszertani megújulást Szabolcs Éva kutatása hozta el, amikor folyóiratok gyermekekkel kapcsolatos tartalmait elemezte új módszerrel, a tartomelemzés segítségével. A módszertan színesítése azokkal a kutatásokkal folytatódott, melyek az ikonográfia módszerével dolgoztak, különböző folyóiratok vagy fotók képi vizsgálatai segítségével (Balogh, 2003; Géczi 2008; Kéri 2003, 2008; Mikonya 2008).

Endrődy Orsolya gyermekkorkutató, az ELTE PPK Interkulturális Pszichológia és Pedagógia Intézetének egyetemi adjunktusa már doktori disszertációjában is gyermekkortörténeti témával foglalkozott (ikonográfiai vizsgálattal). Ebben a hat különböző tanulmányt tartalmazó kötetében pedig tíz év kutatási tapasztalatát sűrítette össze, körbejárva a gyermekábrázolások lehetőségeit és azoknak vizsgálati módszereit. A gyermekkorról való gondolkodásunkat meghatározza számos, a nevelésünk és műveltségünk által meghatározott tudás, előfeltevés, rosszabb esetben sztereotípa. A kötet nagy értéke, hogy ezekre az általánosításokra rámutat és vizsgálódásaink különböző nézőpontjaira rávilágít. Egy-egy tudományág logikusnak tűnő, megkérdőjelezhetetlen állítása mellett a szerző interdiszciplináris módszertant alkalmazva és interkulturális kontextusba emelve jeleníti meg azt a téma-

* Tanársegéd, Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar Művészeti és Sporttudományi Intézet, somogyi.anett@uni-sopron.hu

hálót, amit a gyermekkor jelent. A hat tanulmányból négy japán vonatkozású. Nem véletlen ez, tekintve, hogy a kutató 5 éven át élt Oszakában. Sokszínű forrásanyagból táplálkozik a kötet, melyben a képi anyagok és a nyelvészet összekapcsolódva azonos érvénnyel közvetíti a mondanivalót. A tanulmányok módszertana között megtaláljuk az ikonográfiai módszert és a metaforaelemzést, a vizsgálatok pedig a mikroléptéktől egészen a könyvtári helyszínig terjedően tárják elénk a gyermekkorról való gondolkodás legújabb eredményeit.

Az *Ukiyo-e – A japán fametszet mint lehetséges gyermekkortörténeti forrás* című tanulmány a japán fametszetek által közvetített gyermekekép értelmezéséhez mutat be képelemzési vizsgálati módszereket. A szerző először a japán emberekre ható három erős világnézeti hatás – a konfucianizmus, a sintoizmus és a buddhizmus – tanításainak kérdését járja körül, melyek a japán fametszetek képi világára is erőteljes hatást gyakoroltak. Képet kapunk a vizsgálathoz legalkalmasabbnak talált és digitálisan könnyen hozzáférhető ukiyo-e fametszet típusról, amely hétköznapi szituációkat, zsánerképeket közvetít, gyakori szereplője a gyermek. A képek elemzéséhez számos, gyermekek világához közel álló lehetőséget felvillant a szerző, a természet, a játék, a halandóság, a nevelési szokások vagy Hotei, a gyerekek védőistene, mind-mind ígéretes kutatási terület. A szerző szerint az egyik lehetséges értelmezése a fametszetek gyermekképi világának a huncut, játékos, de a szüleiével és a természettel szemben tisztelettudó gyermek.

A *gyermekkor-történeti ikonográfia kutatási irányai és lehetőségei* című tanulmány a japán fametszetekről szóló munkát követi a válogatásban. Értelmezi, kibontja annak egyes állításait az európai művészettörténet néhány jelentős gyermekábrázolásának és a képelemzési módszerekkel ezekből feltárulkozó gyermekképnek a bemutatásával. A szerző a tanulmányban három lehetséges képelemzési módszert vázol fel, melyek alkalmasak arra, hogy segítségükkel árnyaljuk egy-egy társadalmi jelenség kortörténeti vizsgálatát. Konkrét példaként Pieter Bruegel: Szamár az iskolában című grafikáján keresztül a szamár szimbólum jelentőségét tárgyalja, amely sokat elárul a kor oktatási gyakorlatáról, majd egy képtár anyagának vizsgálati lehetőségét felvázolva másik példaként Bartolomé Esteban Murillo Szent család című festménye szimbólumrendszerének áttekintését vállalja. Az igény, hogy ne csak írott szövegek és a régészet által feltárt tárgyak legyenek felhasználhatók egy-egy társadalmi jelenség vizsgálatához forrásanyagul, jogos. A következő időszak egyik kulcsfontosságú célja lesz majd egy olyan átfogó tanulmány megalkotása, amely feltérképezi a gyermekkortörténeti ikonográfia alkalmazható módszertanát.

A *Posztmodern gyermekkor? – Egy japán rajzfilm gyermekképe* című tanulmányban feldolgozott Kiki, a boszorkányfutár című anime, akárcsak a japán rajzfilmek zöme, filozofikus tartalmú alkotás. Kiki története szabályos felnövéstörténet, amellyel számos nevelődési regényben találkozhatunk, és a varázstárggyal való útra kelés, a szülőktől való búcsú alapján még akár a népmesék világához is sorolhatnánk. A tér és idő tartományát játékosan kezelő film posztmodern jegyeit a szerző a középkori boszorkánylét témájában, a főszereplő lány emancipációs törekvéseiben, a gyermekek felnőtté ábrázolásában tárja elénk.

A *Laci és az oroszlán – egy magyar gyermekkönyv és japán változata* című tanulmány Marék Veronika *Laci és az oroszlán* című gyerekkönyvének kedvező japán fogadtatása okán a benne szereplő gyermekképet mutatja be metafora- és ikonográfiai elemzés segítségével. A szerző olyan kérdésekre kereste a választ, hogy az oroszlán fogalom metaforikus jelentései milyen többletértelmezést adtak a könyvnek a távol-keleti kultúrában. Miben azonos a magyar mese és a japán fordítás üzenete, és miben eltérő? A tanulmány értéke nemcsak abban rejlik, hogy segít megérteni a mesék mély és árnyalt üzeneteit, hanem rugalmas gondolkozásra is sarkall, ha eltérő gyökerű kultúrák alkotásaival találkozunk.

A távol-keleti térségben elterjedt vallásokkal, azok értékrendszerével és gyermekképével foglalkozik az ötödik tanulmány, melynek címe: *Vallási elemek egyes távol-keleti kultúrák gyermekképében*. A buddhizmus, a sintoizmus, a taoizmus és a konfucianizmus központi elemeinek ismertetése után Japán kétarcúságával ismerteti

meg az olvasót a szerző. A modernizmus és a zen tradíció a japán iskolák világában is jól megfér egymással, sőt a buddhista szellemű óvoda és iskola alapítása már hazánkban is tervezett. Az összefoglaló munka segítség lehet a multikulturális környezetben dolgozó pedagógusoknak, hogy elfogadóbbá tegyék a közösségüket, megértsék diákjaik motivációit, és használják az e tudásból származó bölcsességeket.

A *Vállt vállnak vetve – magyar és orosz óvodások a gyermekkorról* című tanulmány módszere és témája is nagyon különleges. A benne bemutatott vizsgálat során gyermekek gyermekkorról szóló gondolatainak feltárását kísérelték meg nemzetközi összefogás keretében a kutatók – köztük a szerző – pszicholingvisztikai eszközökkel. A tanulmány nagyrészt a módszertanra összpontosít, az elméleti keretek áttekintése után többek között bemutatja, hogyan lehet spontán beszélgetni gyerekekkel és milyen kérdések mentén bontakozhat ki összehasonlítható anyag a gyerekek saját gyermekkorfogalmáról. Néhány eredménybe betekintve kiderül, hogy a gyermek magát a felnőtt kis változatának tekinti, a játékot pedig kizárólagosan gyermeki tevékenységnek képzei el. A tervezett további, kiterjesztett kutatások során talán olyan válaszokat is kaphatunk, hogy vajon valóban társadalmi konstrukció-e a gyermekkor. Olyanná tesszük-e a gyermekek első évtizedeit, ami a testi-pszichológiai adottságaikból következik, vagy éppen fordítva történik minden, a felnőtt világ hatásaival és tudásanyagán keresztül válnak majd felnőtté?

Endrődy Orsolya kötete egy gondosan válogatott, inspiráló és igen sokszínű gyűjtemény, amely jelentősen hozzájárul az eddigi gyermekkorutatók eredményeihez és új irányokat, új eszközöket is segít találni ahhoz, hogy összetettebben, árnyaltabban gondolkodjunk a témáról. A neveléstudományi kutatások mai, korszerű, új irányait képviselő kiadvány szép példája a kultúrák közötti megértésnek és együttműködésnek, aminek nemcsak a kutatók számára, hanem mindenki számára fontos üzenete van.

Irodalom

1. Balogh, L. (2003). Egy századfordulós gyermeklap, az *Én Ujságom* illusztrációi. In Pukánszky, B. (Ed.), *Két évszázad gyermekei* (pp. 185–207). Eötvös József Könyvkiadó.
2. Gécz, J. (2008). Ikonológia-ikonográfia mint a történeti pedagógia segédtudománya. *Iskolakultúra*, 18(1–2), 108–119.
3. Hegedűs, J. (2004). A gyermekkor-történet hazánkban a neveléstörténeti kutatásokban. *Iskolakultúra*, 14(3), 84–90.
4. Kéri, K. (Ed.) (1999). *Továtűnő álom. Válogatás a gyermekkortörténet európai forrásaiból*. Elektronikus kiadás. <https://mek.oszk.hu/02100/02102/>
5. Kéri, K. (2003). Gyermekkép Magyarországon az 1950-es évek első felében. In Pukánszky, B. (Ed.), *Két évszázad gyermekei* (pp. 229–245). Eötvös József Könyvkiadó.
6. Kéri, K. (2008). Gyermekábrázolás az 1950-es években a *Nők Lapja* cím oldalain. In Kozma T. & Perjés I. (Eds.), *Új kutatások a nevelés tudományokban, 2008* (pp. 203–212). MTA Pedagógiai Bizottság.
7. Mészáros, I., Németh, A. & Pukánszky, B. (2003). *Neveléstörténet. Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó.
8. Mikonya, Gy. (2008). Gyermekkor az 1950-es években – a dokumentarista fotográfia alapján. In Perjés, I. & Ollé, J. (Eds.), *Hatékony tudomány, pedagógiai kultúra, sikeres iskola: VIII. Országos Neveléstudományi Konferencia: Program és összefoglalók*. Magyar Tudományos Akadémia.
9. Szabolcs, É. (1986). Gyermekkortörténet – családtörténet. *Pedagógiai Szemle*, 36(4), 366–372.

10. Szabolcs, É. (1999). *Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában. Gyermekkép Magyarországon 1867–1890.* Nemzeti Tankönyvkiadó.
11. Pukánszky, B. (2001). *A gyermekkor története.* Műszaki Kiadó.
12. Pukánszky, B. (2003). Tizenkilencedik századi magyar neveléstani kézikönyvek és tankönyvek gyermekszemlélete. In Pukánszky, B. (Ed.), *Két évszázad gyermekei* (pp. 27–146). Eötvös József Könyvkiadó.